

Тимченко А. П., к.ю.н., доцент,
Гуцал І. Ю., Адамова В. С., студентки,
Навчально-науковий Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА

Для побудови соціальної, демократичної, правової держави і громадянського суспільства всьому населенню країни необхідно підвищити свою правову свідомість та правову культуру. В наш час все більшого значення набуває робота з підвищення рівня правосвідомості та правової культури населення України. Виходячи з цього, проблема розгляду та осмислення понять, структури та видів правової свідомості та правової культури, методів формування у кожної людини цих правових якостей є дуже актуальною.

Єдиного визначення щодо тлумачення правосвідомості в юридичній літературі немає. Кожен вчений має свою думку з цього приводу. Наприклад, І. Е. Фарбер зазначає, що правосвідомість як сукупність правових поглядів та почуттів, які наділені нормативним характером та включають в себе як знання правових явищ, так і оцінку з точки зору класової (чи загальнонародної) справедливості, а також нові правові вимоги, що відображають економічні та політичні потреби та інтереси суспільного розвитку [1, с. 204-205].

Е. А. Лукашова у своїх працях наголошує, що правосвідомість – це погляди, уявлення, думки, почуття, настрої, які виражають розуміння необхідності встановлення та функціонування визначеного правового порядку в суспільстві [2, с. 17]. На думку О. Ф. Скакун правова свідомість – це система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом.

Необхідно зазначити, що правосвідомість не може існувати сама по собі. В момент аналізу правових явищ її не можна відділити від політичної свідомості та моралі. Дані види свідомості тісно взаємодіють та доповнюють одна одну. В той же час, правосвідомість має певні індивідуальні ознаки, які дозволяють її виокремити, як самостійне явище, яке має свої завдання та виконує свої специфічні функції.

Правова свідомість включає в себе три елемента, а саме правову ідеологію, правову психологію та правову поведінку.

Правова ідеологія є концентрованим виразом правової свідомості. Вона є системою правових поглядів, яка формується на певних ідеологічних і наукових позиціях. Правова ідеологія формується в результаті теоретичного та наукового відображення правової дійсності,

що базується на узагальненні та еволюції найбільш відомих і важливих державно-правових теорій минулих часів та теперішніх, вивченні основних закономірностей становлення, розвитку і функціонування держави і права [3, с. 87].

Другим елементом є правова психологія, вона є емоційним компонентом правової свідомості. Вона базується на емоційному ставленні до правових явищ у суспільстві. Це ставлення може бути як позитивним, так і негативним. Ця форма усвідомлення права є найбільш поширеною тому, що вона притаманна в певній мірі всім суспільним відносинам, які виникають за участю юридичного елемента [4, с. 150].

Останнім елементом є правова поведінка, яка має вираз у вольовому виразі правової свідомості. Через поведінковий елемент реалізуються ідеологічний та психологічний аспект правової поведінки.

Всі ці три складові, які складають структуру правової свідомості, тісно взаємодіють та мають вплив один на одного. Вони є одним цілим та можуть існувати тільки разом. Завдяки існуванню даних компонентів правосвідомості у громадян формуються правові знання та поведінка. За допомогою елементів правосвідомості людина здатна оцінювати норми права та зіставляти їх зі своїми власними цінностями.

Правова культура суспільства представляє собою особливе соціальне явище, яке охоплює систему елементів юридичної побудови в їх реальному функціонуванні у напрямку прогресивного розвитку суспільства й особи. Вона включає всі цінності, які створені людьми і стосуються права, в процесі їхньої практичної і духовної діяльності. Правова культура включає саме право (об'єктивне і суб'єктивне), правосвідомість, правові відносини, законність і правопорядок, законотворчу і правозастосовчу, та іншу правову діяльність і критерії оцінки юридичної дійсності [5, с. 18].

Правова культура в повній мірі, як і культура взагалі, може проявитись лише в загальному контексті соціального прогресу. Справжня правова культура не може бути без прогресивної своєї направленості [6, с. 22].

У своєму реальному існуванні, в кожній конкретно-історичній сучасній формації культура може виконувати і виконує одночасно декілька функцій. З одного боку вона впливає на життя суспільства в цілому, а з другого і на життя конкретної людини. Коли ж мова йде про духовну культуру, то мається на увазі, перш за все, її соціальна роль і значення в житті суспільства і кожної людини, виконання нею визначеного соціального завдання [5, с. 22].

Функції правової культури проявляються у вдосконаленні усіх елементів юридичної системи й перш за все права. Вони в цілому допомагають наочно краще представляти про всі зв'язки, які мають місце між правом і його перетворенням в життя, практичним застосуванням [6,

с. 19].

Правова культура безпосередньо впливає на демократію, наприклад від правової культури суспільства залежить і його демократизація. А це значить, що розгляд функції правової культури має бути не лише у виявленні їх ролі в ідейно-правовому розвитку особистості, але і суспільства в цілому. Нині в державі склалася така ситуація, при якій правовий диктат вже немислимий, а до свободи волевиявлення за сучасних умов громадяни ще не зовсім готові. Через те, справжня правова культура може набути прогресивного розвитку тільки за умови, що громадяни набудуть необхідних правових знань та навичок правової поведінки.

Правова культура виступає своєрідною стартовою площадкою для формування правомірної поведінки і в той же час його критерієм. Вивчення найважливіших соціально-політичних явищ з позицій правової культури дає можливість розкрити джерела руху права по шляху прогресу. Недоліки чи низький рівень правової культури – одна з причин негативних явищ в суспільному житті.

Будучи частиною загальнолюдської культури, право виступає культурним феноменом, що охоплює усі правові сфери суспільного життя. Суть культури полягає у сприянні впорядкованості суспільного розвитку. Виходячи з цього, правову культуру називають «другою природою», що становить культурну трансформацію, культуризацію і культивізацію всієї системи окремих людей і народів.

Література

1. Фарбер И. Е. Правосознание как форма общественного сознания / И. Е. Фарбер. – М.: Юрид. лит., 1963. – 205 с.
2. Лукашева Е. А. Социалистическое правосознание и законность / Е. А. Лукашева. – М.: Юрид. лит., 1973. – 343 с.
3. Андрусяк Т. Г. Теорія держави і права / Т. Г. Андрусяк. – Львів: Фонд «Право для України», 1997. – 267 с.
4. Трохимова З. В. Теорія держави і права: нач. посіб. / З. В. Трохимова. – Донецьк: ТОВ ВКФ«БАО», 2004. – 176 с.
5. Куценко В. Н. Социальные задачи, их генезис и разрешение: автореф. дисс. ... д-ра философ. наук / В. Н. Куценко. – К., 1972. – 19 с.
6. Зорченко Е. А. Формирование правовой культуры трудящихся / Е. А. Зорченко. – Минск: Феникс, 1984. – 19 с.